

ΜΝΗΜΗ

Παντελή Πρεβελάκη

και

Νίκου Καζαντζάκη

Πεπραγμένα των Ημερίων

της

22 ΜΑΡΤΙΟΥ 1996

και της

28 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1997

Επιμέλεια

Ν. Ε. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΑΚΗΣ

Περιεχόμενα

ΘΕΟΧΑΡΙΣ ΔΕΓΓΟΡΑΚΗΣ, <i>Η ανεξέλεγκτη Κρήτη: Δογμοπερσία ή Ιστορία</i>	11
ΔΑΦΝΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ, <i>Από τη μνήμη στη γνώση, Δύο λόγια για το αρχείο Παντελή Πρεβελάκη</i>	19
Ν. Ε. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΑΚΗΣ, <i>Ο ρυθμός του λόγου στο έργο του Παντελή Πρεβελάκη</i>	21
Σ. Ν. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ, <i>Το μυθιστόρημα του Παντελή Πρεβελάκη, «Ο άγγελος στο παράθυρο»</i>	37
ΑΡΓΕΛΑ ΚΑΣΤΡΙΝΑΚΗ, <i>Ο λαϊκόφιλος λόγος και το Χρονικό μιας Ηολιτείας</i>	43
ΕΛΗΝΙΚΗ ΝΙΚΟΛΑΟΥΔΑΚΗ-ΣΟΥΡΠΙ, <i>Η «σημηγορία» του Βενιζέλου στο «Μνημόσυνο» της Ηολιτείας: Δομή της αφήγησης και διαλογιστικότητα</i>	59
Δ. Γ. ΚΟΥΚΟΥΛΟΜΜΑΤΗΣ, <i>Νίκος Καζαντζάκης: Ποίητος – αντιθέτος ή άθετος;</i>	71
ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ, <i>Νίκος Καζαντζάκης και Ευρωπαϊσμός: Διμορφισμός, Οι επανέμφυτοι όψεις μιας ανεξέλεγκτης Κρήτης</i>	81
Ν. Ε. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΑΚΗΣ <i>Ν. Καζαντζάκης: Προς μια βιογραφική διάσταξη της τέχνης</i>	113

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΣΟΥΤΣΑΚΗΣ,

Δοκίμιογραφική στον Ν. Καζαντζάκη

153

ΠΗΛΕΜΑΧΟΣ ΜΟΥΣΑΤΣΑΚΗΣ,

Ν. Καζαντζάκη. Διαγίγρος Φωκιά.

Η έννοια της «συμεικνότητας» με βάση τη λήψη
του διδακτικού γοφίου της «Ιουδαία»

179

Προλογικό σημείωμα

ΤΟΝ ΜΑΡΤΙΟ του 1996 συμπληρώθηκαν δέκα χρόνια από τον θάνατο του Παντελή Πρεβελάκη και ένα χρόνο αργότερα, τον Οκτώβριο του 1997, σκάνετα χρόνια από τον θάνατο του Νίκου Καζαντζάκη. Για τις δύο αυτές μεγάλες μορφές που τίμησαν την Κρήτη και την Ελλάδα, το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης της Σχολής Επιστημών της Αγωγής του Πανεπιστημίου Κρήτης, η Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμης, η Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Ρεθύμης και τα Γ.Α.Κ. - Αρχαία Ν. Ρεθύμης οργάνωσαν αντίστοιχα, στις 22 Μαρτίου 1996 και στις 28 Νοεμβρίου 1997, δύο ημερίδες με επιστημονικές ανακοινώσεις αναφερόμενες στο έργο των συγγραφέων.

Σήμερα παραδίδουμε στη δημοσιότητα τα Πεπραγμένα των δύο ημερίδων, με την ελπίδα ότι με αυτά προσ-θένεται μερικές ψηφίδες στη μελέτη του έργου των δύο μεγάλων τέκνων της Κρήτης.

Ο επιμελητής της έκδοσης

Ν. Ε. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΑΚΗΣ

Αναπληρωτής καθηγητής

του Πανεπιστημίου Κρήτης

Ο ρυθμός του λόγου
στο έργο του Παντελή Πρεβελιάκη*

Β ΠΙΧΕΡΜΕΝΤΙΑΣ ΝΑ ΕΞΕΤΑΣΕΙ ΚΑΝΕΙΣ τον ρυθμό του λόγου στο έργο του Π. Πρεβελιάκη και ανάξιοι είναι κάποια μετρήσιμα μεγέθη φάνεται σ'άν να διαπράττει μ'άν ανέρρη πράξη. Είναι σ'άν να ζήτ'ά ν' άφομοιώσει τό ζωντανό σ'ωμα, όπου λαλιά και σ'ιγνώμενο συμφορεύονται ως μια ουσία σ' όνο αδιαφ'ετες ύπ'ιστάσεις! Το όλο έργο είναι ταυτόχρονα και βίωση, ένας πολιτισμού και αυτός ό πολιτισμός είναι μ'ά διατύπωση γλωσσική στον ιδιαίτερο κώδικα τ'ης διαλέκτου ή στον κώδικα που ό σ'ιγγραφ'εας επέλεξε, επηρεασιμένος από τ'ή διάλεκτο.

Τά άναφέρω κατά επαναλαμβανόμενος περίπου τ'ήν άπόρία του ίδιου του Πρεβελιάκη, που λέει: «Πώς θ'ά μπορούσα να περιγράψω πιστά τ'ήν Πολίτεια μου, αν δ'έν έμμεσα πιστός στη γλώσσα που μου δ'όδαξες!» Δέ αλίη ένκιρική ό Πρεβελιάκης με άφορη, τ'ους χαρακτηρισμούς του λόγου του, ότι: «είναι προσεκτικά χ'ετισμένως, με μια κάπως υπερβολική ίσως κάποτε ένμεταλλευση λαϊκών και ιδιωματικών γλωσσικών στοιχείων που προβάδ'ουν όσ'όσο στο λόγο τον ιδιαίτερο χαρακτηρισμό του»¹ ή για «εξέχ'η-

* Πρώτη άρμολύση στο Ν. Ε. Ηαπαλουτιανάκης, Άναρμολύση, Έκτα (+ ένα Μ'ατέτρημα για τ'ή Ρ'ωσσία και τ'ή Λογ'ετρία, εκδ. ΕΛΛΗΝ, Άθήνα 1997, σ. 181-198.
1. Π. και Π. Πρεβελιάκης, Δέχ'εσαι Ηρόδοτο, Δ'όδακα κ'άποια, εκδ. Έκτα, Άθήνα 1986, σ. 24. Σ'τ'ή τ'ομ'ή του με τ'όν Peter MacKridge κ'άποιοι χαρακτηρισμοί μετάδ'ονται ό Πρεβελιάκης όδ'τ'ή γλώσσα του κ'ατακόμει τα τέχ'εατα ενάκ'α και τ'ά όδ'ατα. Π. και Ν. Ηαπαλά, σ. 0 Κ'ετ'ίως - Η Πρώτη τ'ετ'ερά (Μ'ατ'ηρία), τ'ετ'ό Ν'οι Ρ'ιθμοί (Μ'ας 1999), σ. 230 (= Η Νουμ'ηρό κ'αταχ'η τ'όν Παντελή Πρεβελιάκη, Άρμολύση στα ένόμολύτρητα του Έκτα και Ηρόδοτος, σ. 101-111, που χαρακτηρίσ'ετα κ'άποιο όνο τ'όν Παντελή όνο είναι τάκ'α συνωμ'ή κ'ηρο, τ'ιόδ'ατα είναι τ' αοσ'ητική ένδ'ησ'η τ'όν τ'όλο.
2. Α. Ηρόδοτος, Έκτα τ'ήν Αισ'ηλ'ήκη, Έκτα τ'ετ'ερά, Μ'ατ'ηρία, εκδ. Έκτα, Έκτα τ'ετ'ερά, Άθήνα 1980, σ. 118.

την»⁴ και «ελάχιστη ανεπανόρθωτη», απαντά με φανερή πύρα: «Οι Κρητικοί συγγραφείς έχουν υποφέρει από την αντίσταση των Ελλήνων άμοιρών τους να τους αναγνωρίσουν το δικαίωμα να συνεχίσουν την ποιητική και γλωσσική παράδοση της Κρητικής λογοτεχνίας ενός Κορνάρου κι ενός Χρυσάνθη»⁵.

Όμως, αν αυτό τό άδιαίρετο είναι αυτόνοτο για όσους διατηρούν βιωματικά τό γλωσσικό κώδικα και τον πολιτισμό ενός τόπου, στον ύπονοδήποτε τρίτο μελετητή, άφραστή ή αναγνωστή, χρειάζονται κάποια κριτήρια αντικειμενικά, κάποια μετρήσιμα μεγέθη, για καλύτερη προσέγγιση και κατανόηση. Με την αϊτιολογία αυτή προχωρώ να δοκιμάσω μάν αντικειμενική εξέταση του θέματος, δειγματικά θέματα, λόγω του περιορισμένου της έκτασης αυτού του κεμένου, αλλά και των ενδοιασμών για τό δοκιμαστικό χαρακτήρα αυτής της εξέτασης.

Και μπαίνοντας κατ' εθθειαν στο θέμα μου κάνω μιά πρώτη παρατήρηση: Ανάμεσα στο Χρονικό μιάς Πολιτείας (1938) και στην Αντίστροφή μέτρησης (1974), τό πρώτο και τό τελευταίο από τά πικά λογοτεχνικά έργα του Πρεβελάκη, υπάρχει μιά απόσταση, που ενδιάμεσα της κλιμακώνονται τά υπόλοιπα, όσον άφορά και στον τόπο και στά όρωμα. Αύτή ή απόσταση εμφανίζεται και στη γλώσσα των κεμένων. Διαφορετική, δηλ., είναι ή γλώσσα στο Χρονικό μιάς Πολιτείας, στην Παντέρμη Κρήτη και στην τριλογία του Κρητικού, άρκετά διαφοροποιημένη στη δεύτερη τριλογία. Ο Ήλιος του Θανάτου, Η κεφαλή της Μέδουσας, Ο Άρτος των Άγγέλων και πολύ πιο διαφορετική στην Αντίστροφή μέτρησι. Τό περίεργο είναι ότι διαφοροποιητικά την διατύπωση του λόγου προπάντων στο λεξιλογικό επίπεδο.⁷

Τό Χρονικό μιάς Πολιτείας μάς στορίζει⁸ τό Ρέθυμνο στη δεύτερη δεκαε-

τία του αιώνα μας. Μιά πολιτεία με την ξεπεσμένη άρχοντιά της, περιλουσμένη μ' ένα φως εύγενεκής μελαγχολίας, χαμηλών τόνων, όπου, όμως, οι άνθρωποι συνπάρχουν σε μάν άρχαϊκή άκόμη κοινότητα, με τη ζεστασιά που ανάδίδει ή αγάπη, ή συμπόνια, κι ή καλωσσυνήκη στάση.

Άλλοια προς αυτήν την άτμόσφαιρα ή καλύτερα, προκειμένου να αποδοθεί αυτή ή άτμόσφαιρα, ή όλη αφήγησή ρθει, σ' έναν άρμόσμο ρυθμό, που επιτυγχάνεται σε συντακτικό επίπεδο με προσάσεις κατά παράταξη —πολύ λυγρότερες είναι, συγγραμικά, οι δευτερεύουσες προσάσεις που παρεμβάλλονται στην αφήγησι— και σε φωνολογικό επίπεδο με μεγάλο αριθμό άνοιχτών φωνηέντων που δημιουργούν, σε συνδυασμό προς τις πολλές χρωμαδίες, ένα κλίμα ανάλογο προς εκείνο που υποβάλλει ή αφήγησι ενός παραμυθιού. Παραθέτουμε εδώ ένα δείγμα:

«Ο ξεπεσμός της άρχοντικής πολιτείας διαβάξεται στο όρωμο τουτο, όπως σε τερτίε άνοχητό. Άγαθή γερωντάκια, πούχανε μιά φορά άλυσέρισι με τη Σμήνη, με την Πόλη, με τό Μισφι και τό Τριέστι, κάθενται σήμερα άνεργα μπροστά στις μούστες τους μ' ένα ξεστοναστήρι στο χέρι, ή με μάν έφημερία, ή μ' άλλο τέτοιας λογής σύνεργο της άκαματωνής, και μετέτουνε μηχανικά τά περασμένα.»⁹

Αυτός ο παραμυθιακός τόνος και ρυθμός υποβάλλεται άκόμη έντονότερος με τις κατά διαστήματα άποστροφές που παρεμβάλλει τό άφηγηματικό Έγώ, σε δεύτερο ένκό και δεύτερο πληθυντικό πρόσωπο —κατά τρόπο ανάλογο προς εκείνον του παραμυθιού¹⁰— όπως στα ακόλουθα παραδείγματα:

— Θ' αναγαλλιάσεις κι από τό πανόραμα της πολιτείας (σ. 14)
— μνή έξες έρνια γι' αύτό (σ. 15)

4. M. Vitti, Π γενιά του '30, εκδ. Έρημης, Αθήνα 1979, σ. 357.
5. M. Vitti, Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, έκδοσης Όδυσσεύς, Αθήνα 1978, σ. 346.
6. Π. Πρεβελάκης, Διήγτες Πορείας, β. π., σ. 61.
7. Π. Πρεβελάκης, Διήγτες Πορείας, β. π., σ. 26-27.
8. Τό ιστορικό με τη σημασία, όχι μόνο του παραγράφου και έπιγραφών, αλλά και ζωγραφικό, συνολικό, διακοσμώ. Ο όλος ο Πρεβελάκης χρησιμοποιεί πολλές φορές τό ρ. με την ποιητική αυτών των σημασιών. Βλ. και Χρ. Χατζηλαμπάνης, Νεοελληνικός Λόγος, Μελέτες για τή γλώσσα, τή λογοτεχνία και τό έρω, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1992, σ. 171-174. Βλ. και Έδνη Λαυρινιώτη, «Το Χρονικό μιάς Πολιτείας» (Η Νεοελληνική Κοινωνία των Πάντων Παι-

9. Π. Πρεβελάκης, Το Χρονικό μιάς Πολιτείας, Αθήνα 1938, σ. 16. Χρησιμοποιείται εδώ ή πρώτη έκδοσι, από την όποια διαφέρει έντονα ή δεύτερη, και οι ύπολοιπες, όπου ο π. επιγραμεί άλλωστε όχι μόνο σε λεξιλογικό επίπεδο, αλλά και δομικά. Θα ήταν ενδιαφέρον, παράγω του θέματος έρευνας από τά πάγια της παρούσης έρευνας, να εξετασθούν αυτές οι άλλες γές σε επίπεδο φολογικό.

10. Πρέβ. Α. Αουκάτος, Εισαγωγή στην Ελληνική Λογοτεχνία, [Μορφωτικό Έργον της Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων], Αθήνα 1979, σ. 145.

- είναι ή ώρα να βάλεις στο νού σου τὸ Ρέβενος (σ. 15)
- κι ἔτσι νά μὴν τὰ πολυλογῶ (σ. 28)
- νά κοντοσυλλαβίσω (σ. 31)
- ἄφως, ἄς ξαναφρίσουμε πάλι στους Τουρκοκρατικούς (σ. 36)
- μᾶς καί τὸ 'φρεε ὁ λόγος (σ. 44)
- Τώρα καίρός νά γρίσουμε στους Χριστιανούς (σ. 46)
- "Όλα τούτα πού πάγω κι ἐγώ ἀκουσμένα (σ. 78)
- Νά κάτσω ν' ἀφήγηθῶ τί ἔχουμε νά δώσω τὰ μάτια μου (σ. 98)¹¹

Πέραν, ὅμως, ἀπὸ τῆς χρήσης φραστικῶν κλισιῶν πού ὁμοιάζουν μέ τούς λογότυπους τοῦ κόσμου τῶν παραμυθιῶν, ὁ λόγος παρουσιάζει σέ υπερπροτασιακό ἐπίπεδο μιά σχηματοποίηση, μέ τὴν ὁποία ἐπιχειρεῖται καί ἐπιτυγχάνεται ἡ προσέγγιση τοῦ ἀφηγηματικοῦ τρόπου τοῦ λαϊκοῦ λόγου. Ἀπὸ τὸ δημωτικό τραγούδι γνωρίζουμε ὅτι τὰ συνήθη δομικά σχήματα εἶναι τὰ φριμερῶ καί τριμερῶ γνάφια¹². Σ' αὐτὰ εἴτε γίνεται μιά τριπλῆ ἐπανάληψη τῆς ἴσας λέξης (ὀνόματος, ρήματος, προσδιορισμοῦ), εἴτε γίνεται ἐπανάληψη συνταγματικῶν, ὅπου τὰ δύο πρῶτα μέρη παρατίθενται ἀσύνδετα καί τὸ τρίτο ἀκολουθεῖ εἰσαγόμενο μέ τὸν σύνδεσμο καί, ὅπως στὰ ἀκόλουθα παραδείγματα:

- πάψε ἀνεμε, πάψε καιρέ, καί πάψε τραμουντᾶνα
(ἐπανάληψη ρήματος)
- παπά ψωμί, παπά φαί, παπά δῶσ' μας τὴν κόρη
(ἐπανάληψη οὐσιαστικοῦ)
- Πηλάτιστες διαόλισες, Ὀθήτιστες μεθίστρες
καί σεῖς οἱ Ἀπειρετίσες ἀντρούνοχοφίστρες.
(ἐπανάληψη οὐσιαστικοῦ)
- Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρός κι Ἀλέξης ἀνφειομένος
καί τὸ μικρό Βλαχόπουλο ὁ καστροπολεμίτης.
(ἐπανάληψη ἐπιθέτου)

11. Τὰ παραδείγματα παρεμένα ἀπὸ τὴν ἔκδοσή τῆς Ἑστίας (Ἀθήνα 1993).
12. Βλ. Γρ. Σηφάκης, Γνά μιά Παιταρὶ τῶν Ἑλληνικοῦ ἠρωτικοῦ τραγουδοῦ, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ηράκλειο 1988, σ. 165 κ.ε.

Ν' ἀκούσω γεραιοῦ φωνή καί φάλλο νά λαλήσει!
ν' ἀκούσω καί τὴν πέφόκα νά γλυκοκακάρει.¹³
(ἐπανάληψη συντάγματος)

Στὸ Χρονικό μᾶς Πολιτείας ὁ Πρεβελάκης ἐκμεταλλεύεται αὐτὸ τὸ τρίμερές γιὰρεὶ κατὰ ποιητικούς τρόπους. Ἐτσι ἔχουμε σχήματα, ὅπως:

Ἐμπρ. προσδ. + Π1 + Π2 + καί + Π3

- (Π1) θά λάμπει ἡ πολιτεία μέ τῆς νύχτας τὰ φῶτα
- (Π2) τὰ μαγερεῖα θά μπουρξίζουν τὸν ἀέρα μέ σίκινα χ'
- (Π3) γιερφάκα θά χυθεῖ μέσ στην ψυχὴ σου.¹⁴

Πολύ συχνά εἶναι, ἐπίσης, τὸ σχῆμα Π + (Π1 + Π2 + καί + Π3), ὅπου (Π1...) εἶναι τελεικές προτάσεις-ἀντικείμενα στὴν (Π), ὅπως στὸ παράδειγμα πού ἀκολουθεῖ:

- (Π1) νά κωδεντιάζει μέ τὸν ἀντικρινὸ τοῦ
- (Π2) νά ξεγελά τὸν ὀκνὸ καιρό καί
- (Π3) νά λησμονᾷ τὰ κεσάκια¹⁵

Σέ πολλές περιπτώσεις, ὅπου τὰ δρώμενα συμπεριφέρονται μέ περιγραφές, μετὰ τὸν ἐμπρόθετο προσδιορισμὸ ἀκολουθοῦν περισσότερο ἐκτεταμένα συντάγματα, τὰ ὁποῖα προσδίδουν στὸν λόγο ἕνα ρυθμὸ ὀρίζοντος ἀφήγησης, ὅμοιο μέ τὸν ἀτελεύτητα ὀρίζοντο τόνου τοῦ παραμυθιῶ, ὅπου οἱ κλίμακες προτάσεις εἶναι δομημένες στὸ σχῆμα Π (Γ + Ρ + < Α) > + Προσδ.), γιὰ καμιά ἀπόκλιση γιὰ ἐπιτονισμὸ κάποιοι στοιχείου στὴν πρόταση, ὅπως συμβαίνει π.χ. στὸ ἀπόσπασμα μέ τὴν ἀφήγησή γιὰ τὸν τούρκο παραμυθιῶ τὸν Χαρχάλιακα κατὰ τὸ ἀκόλουθο σχῆμα:

ΕΕΠρ. + {Σ1 (Π1) καί (Π2)} + {Σ2 (Π1) καί (Π2)}
+ {(Σ3 + (Π1 + καί + (Π2))}

13. Τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Γρ. Σηφάκη, ὁ.π. σ. 166. κ.ε.
14. Π. Πρεβελάκης, Το Χρονικό, ὁ.π. σ. 14.
15. Π. Πρεβελάκης, Το Χρονικό, ὁ.π. σ. 15.

- (Σ1) η σύνδεξη διαβιανασάνει και ανακλασάξεται
 (Σ2) ο καρφερός ξεμνηταλώνει την πόρτα τής θάλασσας...
 κι... ανοίγει κοιτή...
 (Σ3) ο παραμυθός προσκλίνει μπρός... και πηγαίνει...¹⁶

Έδω μάλιστα στο τρίπλο αυτό σχήμα λειτουργούν στά (Σ...) τά ρήματα κατά ζεύγη με ενδιάμεσο τό σύνδεσμο και:

διαβιανασάνει κι ανακλασάξεται
 ξεμνηταλώνει κι ανοίγει
 προσκλίνει και πηγαίνει¹⁷

Τό τρίπλό επαναλαμβανόμενο (τριμερές γνήρι) είναι sé πολλές περιπτώσεις ένας εμπρόθετος επιφραματικός προσδιορισμός, κατά τό ακόλουθο σχήμα:

$$[III] + [(EE\text{P}\rho\ 1) + (EE\text{P}\rho\ 2) + \text{και} + (EE\text{P}\rho\ 3)]$$

Μηζήτητορες και παλάτες ήταν έδω με τά ίδια φρασμάτα και (EEΠρ2) με τίς ίδιες φρασμάτες (EEΠρ3)¹⁸
 από τήν ίδια φάσα (EEΠρ1)

Παρόμοιο είναι και τό ακόλουθο παράδειγμα, όπου ο εμπρόθετος επιφραματικός προσδιορισμός (από...) δημιουργεί ένα τρίπλο σχήμα αναφοράς:

μονάχη από τό ρούζα από πήν ποδιά που φορούσαν οι παζαρίτες (EEΠρ1)
 μπουρσές νά τους από πή ζώνη ίσαμε τά γόνατα ή (EEΠρ2)
 ξεγυρίσεις, νά πώμε, από τά στραβοράδια που κρατούσαν οι ζωταρδες (EEΠρ3)
 (Τό Χρονικό μιας Πολιτείας, σ. 23)

16. Π. Πρεβελάκης, *Τό Χρονικό μιας Πολιτείας*, εκδ. Έστιας, Αθήνα 1993, σ. 42. Είναι ένα πειπλό σχήμα που επαναλαμβάνεται sé πολλά σημεία τού έργου. Βλ. π.χ. λίγνο παρακάτω, σ. 44, 45 κ.ά.
 17. Για τίς ζεύξεις τού συνδέσμου και ήλ. Α. Γκαρτζάνος, *Νεοελληνική Συνταξη*, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1991, τ. Β', σ. 15 κ.έ. Για τήν περίπτωση έδω σ. 21.

Στό τελευταίο αυτό παράδειγμα εμφανίζεται ένα όμοιοπτοτο που δημιουργεί μία ρυθμική κίνηση, ή οποία γίνεται έντονητερη από τόν διαφορετική συλλαβή τονισμών τών όμοιοπτοτων και όμοιοκατάληκτων:

παζαρίτες (_ _ ' _) ζωταρδες (_ ' _ _)

Αυτή ή έσωτερική ρυθμική κίνηση εμφανίζεται συχνά με μετατόξη sé όμοιοπτοτα-όμοιοτέλευτα, όπως:

- (M1) γενειασμένους κι φρασμάτρες
 Έβλεπες λοιπόν έδω (M2) ποδόμενος τά ψηλά στιβάνα
 αντακλαράδες δύο (M3) σχιζοζωσμένους τη μαφρη βράνα
 μέτρα μπά (M4) κι άματωμένους με...¹⁹

Θά μπορούσαν νά παρουσιαστούν έδω πολλαπλάσια παραδείγματα τού παραπάνω σχήματος. Ολόκληρο τό Χρονικό μιας Πολιτείας είναι σχεδόν μόνο τέτοια παραδείγματα και γίνεται με τόν τρόπο αυτό όμοιο πρός ένα μακρόσυρτο ήρεμο παρμύθι που κυλά άνάμεσα sé παρατακτικό και άφρηγματοικό ένεστῶτα, δίδοντας στό έργο τό χαρακτηρισμό που πραγματικά ο ίδιος ο συγγραφέας επιθυμούσε, ενός Χρονικού.

Στό Παντέρμη Κρήτη²⁰, αντίθετα, τό κλίμα τού έργου είναι διαφορετικό. Ο έπικός τόνος, ή προσπάθεια τού Πρεβελάκη νά καταγράψει «τά πάθη και τά βάλη» τής Κρήτης, χωρίς νά αποστει από τήν ιστορική αλήθεια, κατά τήν αναφορά του sé πρόσωπα και όρώμενα, αλλά και χωρίς νά κρατήσει τίς αναγκαίες αποστάσεις, κατά τό χρέος τού ιστορικού, κάνουν τό έργο νά στέκεται ξεχωριστό μέσα στό σώμα τής νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Όπως και στό Χρονικό μιας Πολιτείας, κρατείται κι έδω ο Πρεβελάκης κοντά στη γλωσσική διατύπωση τής παράδοσης τής Κρήτης. Η κρητική

19. Π. Πρεβελάκης, *Τό Χρονικό*, εκδ. Έστιας, ό.π., σ. 23. Το σχήμα πέν έρει διαμεμφωθεί στόν πρώτο ένδοξη. όπου ή διατύπωση είναι sé εντελώς διαφορετική όμή, όπου όμοιο τό βασικό συνταγμα παραμένει (Έβλεπες + προσδιοριστικό). «Έβλεπες τό λοιπόν έδω αντακλαράδες δύο μέτρα μπά, γενίτους, μουστακαλιζέδες, με ψηλά ποδόμενα και κοντή βράνα, με τρήνη κάτω στη βράχη αν εΐτανε χειμώνας, έστύθωπος στην καίσιμαριά άφρημένους και πουνελιζέδες»

διάλεκτος κάνει εδώ έντονότερη τήν παρουσία της· μεγάλο μέρος του λεξιλογίου είναι εδώ χρησιμοποιημένο γνήσιο και άλλο μέρος του είναι πλασματικά διαλεκτικά, αλλά αυτό τό «επίπλαστο» στοιχείο είναι τόσο καλοδοσμένο, ώστε εύκολα κινδυνεύει να παρασυρθεί ό άναγνώστης και να τό θεωρήσει γήρινα διαλεκτικό, όταν μάλιστα δεν γνωρίζει μέ έπάρκεια τήν κρητική διάλεκτο, όταν πολλές λέξεις είναι πλασμένες από τόν ίδιο τόν Πρεβελάκη, είτε όταν οι γνωστές ως προς τό περιεχόμενό τους παίρνουν μίαν άλλη σημασιολογική απόχρωση στό έργο του²¹. Παραθέτω εδώ έλάχιστα δείγματα από τό λεξιλογικό ύλικό τού έργου του πού άξίζει συστηματικότερη διερεύνηση: *καράβια καματερά* (κ. φορτηγά, σ. 18), *όρομιά* (όρομιάς) *νά χωθούν όρομιά στό μαντρέ* (σελ. 39), *ρίζοτσίχι*, *κατά τό ρίζοδώνι* (σελ. 69), *ξερωνιάσός ξεροκόμματο ψωμιού* *κατά τό παρηγιώναδο* (σ. 69), *χτημιώνας* (κτημματολόγιο, σ. 53), *θουνοδίσκαρι* (όροπέδιο, σ. 51), *πετροκαρόσι* (άπό τό πετροκαρόζιω) *κατά τό κακοκαρόσι*, *ριγγιά* (*φιγγάδα*), *λουλουσός* (ώς επίθετο ό μήνας ό πράσινος ό λουλουσός) *συνήθης ή γρήση* του ως ουσιαστικού θηλυκού: *ή λουλούδα* (πού λέγεται γιά κοπέλα γαϊδευτικά ή πειρακτικά), *στεκόμενα* (τά ακίνητα: *έβαλε φωτιά στά στεκόμενα*, σ. 36) *συνήθης* είναι ή επίθετική σημασία: *στεκόμενα νερά*²².

Σέ φωνολογικό επίπεδο παρατηρείται ότι στό *Παν-έρμη Κρήτη*, ό συγγραφέας, προκειμένου να διατυπώσει ένα λόγο γεμάτο ένταση, σύστοιχη προς τήν ένταση των γεγονότων πού περιγράφει, άποφεύγει συστηματικά τή χρησιμότητα *—άντίθετα απ' ό,τι κάνει στό Χρονικό μιάς Πολιτείας—* προσθέτοντας εύφωνικά *ν* και *ε* στά ρήματα, τό τελευταίο χαρακτηριστικά διαλεκτικό: *πίνουμε*, *δλέπουμε*, *άμποδίζανε*, όταν ακολουθεί σύμφωνο ή συμφωνικό σύμπλεγμα, και *κάνοντες* συχνότερα *έκθλιψη* και *κράση*. Μέ τόν τρόπο αυτό δημιουργεί ένα ρυθμό κορτό πού άντανακρίνεται στον ήρωικό χαρακτήρα τού έργου, όπως φαίνεται στα ακόλουθα παραδείγματα:

21. Για τή γρήση τού διαλεκτικού στοιχείου στό έργο τού Π. Πρεβελάκη, καθώς και γιά τή διαφορετική σημασία λέξεων της κρητικής διαλέκτου στό έργο του βλ. τήν έργατία τού Χριστόφ. Χαράλαμπίκη, *Νεοελληνικός Λόγος*, έκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1992, κεφ. 7. Το πρόβλημα των ιδιωματικών στοιχείων στη νεοελληνική λογοτεχνία, σελ. 161-252. Για τόν Π. Πρεβελάκη στις σσ. 171-174.

Χέραζεν ή καινούρια μέρα *!* τού Νοέμβρη. *Ό Κερωνιάς μέ τους* *Άμαριώτες πασκίζανε* *νά ξαναζυγώσουν* *άπό νοτιάς*. *Ό βροχή τους* *είχε μπαταλέψει* *τά παλιοντουφεκα*, *π' δια* *τους ανάδανε* *μέ τό τσακμάκι*. *Όι ξεριάδες είχανε* *φουσκώσει* *άπό τή σύγκλιση* *και τους* *άμποδίζανε* *νά κινηθούν*. *Τά βόλια τους βρήκανε* *κι αυτονούς* *και άναγασανε* *τό ζώμα*. *Τότες* *οι νιζιμήςδες θαλήκανε* *ν' ανιζουνε* *μιάν* *τρίπα* *στός στάβλους*,... *νά στήσουν* *έκεί* *μέσα* *τό κανόνι*.²³

Σέ υπερπροστασιακό επίπεδο παρατηρείται ότι στοχείο κυρίαρχο στό *Παν-έρμη Κρήτη* είναι ή κατά παράταξη σύνταξη, μέ συνήθη ή γρήση τού συνδέσμου *και* *και* τού άντιθετικού *μά*, σπανιότερα τού άλλιά:

- *Όι μπλοκαρισμένοι πετύχανε* *μέ τή φωτιά τους* *τους κανονιέρδες* *και* *σταματήσανε* *προσάριας* *τό κακό*. (σ. 67)
 - *Τά βόλια τους βρήκανε* *κι αυτονούς* *και* *άναγασανε* *τό μαιφο ζώμα*. (σ. 67)
 - *Είχανε* *συρθεί* *άπό* *μά* *χαλάστρα*,... *και* *βρεθήκανε* *στην κρασασποθήκη*. (σ. 68)
 - *Όι άντρες* *άκούγανε* *τά λόγια του*,... *και* *νώθανε* *τό κορμί τους* *σάν* *τού πουλού*. (σ. 66)
 - *Μέσα* *στό* *νού τους*,... *είχεν* *άστράψει* *ένα* *άφαρνο* *φώς* *κι* *είχανε* *δει* *τή ζωή τους* *σάν* *ένα* *κομμάτι* *πυλό*,... (σ. 66)
 - *Ό Κερωνιάς* *και* *οι* *Άμαριώτες* *πασκίσανε* *νά* *ξαναζυγώσουνε*, *μά* *τό κανονιά* *τους* *βάστηξε* *μακαρυά*. (σ. 67)
 - *Όι ξεριάδες* *είχανε* *φουσκώσει* *άπό* *τή σύγκλιση* *και* *τους* *άμποδίζανε* *νά κινηθούν*. (σ. 67)
 - *οι* *μπλοκαρισμένοι* *γιορμάσανε* *μάνι-μάνι* *τή χαλάστρα*, *μά* *στήν καρδιά τους* *άπόμεινε* *τό καρφι* *άπό* *κείνο* *τό ξερωνιάσμα*. (σ. 68)²⁴
- Παρατηρείται ακόμη ότι κοντά σ' αυτή τή γρήση τού συμπλεκτικού συνδέσμου *και* *και* τού άντιθετικού *μά* χρησιμοποιείται από τόν Πρεβελάκη, σε περιγραφές στις όποιες υπάρχει ένταση, όπως στα παραπάνω παραδείγματα από τήν περιγραφή τής πολιορκίας τού Άρακιάου ή σε άλλες μεγάλες μάχες, παράθεσι των προτάσεων σε σχήμα ασύνδετο:

— Οί κλεισιμένοι σκαρφαλώσανε στη σκεπή και πολεμούσαν από κει στα φαναρά. Άλλοι καίχανε ζωντανά, άλλοι σκοτωθήχανε.
— Ο γογγύων αποσωσε τη δέητη, οί τρείς ταχυπόροι ζηλώσανε και πή-
ρανε τήν εύλογία του.²⁵

Τοιαύτο ενδιαφέρον παρουσιάζει ή δομή σέ προστασιακό επίπεδο. Ο συγ-
γραφέας εκθέτει τά γεγονότα σέ μία γραμμική αφήγησι και ή διάταξη
του χρόνου τής αφήγησις²⁶ εκτίθεται με κυριαρχο χρόνο τον άριστο που
σέ συνδυασμό με τό ασυνδότη σχήμα ή τήν σύνδεση με τόν συμπλεκτικό
σύνδεσμο και, δίδουν τήν αίσθησι και τόν ρυθμό συνεχούς ροής ενός λόγου
πού παρακολουθεί καταλεπτός τά γεγονότα. Κατά τρόπο άναλογο και ή
ΐδια ή πρόταση δέν παρουσιάζει μίαν αντιμετάθεση, τών όρων τής, τέτοια
πού νά αποκλίνει από τή νόημα. Τό τυπικό σχήμα Υ - Ρ - Α - Προσδ. πα-
ρουσιάζεται ως τό πλέον σύνθετος. Εδώ ένα δείγμα:

Ο Μεχμέτης είχε τό αφτί του στο βροντισμό που του 'φεραν τά σύν-
νερα κι έκανε σάν τό ήλογο που άκούει γλιμντρισμα νά τό καλεί.

Ο Ζυμπρακάκης με τους έθελοντές του και με δύο τρία μπαράκια
Κρητικώς έστειλε μπροστά του και τού 'κοβε τό όρειο... **Ο Ρεσίτ πα-
σάς** με τους ρέμπελους είχε προσπεράσει τόν Καλλιφάτη...²⁷

Μόνο σέ περιπτώσεις, κατά τίς όποιες στην αφήγησι τής ροής τών γεγο-
νότων καταγράφεται ένα γεγονός έξαιρετικώς σημασίας ή αναφέρεται κά-
ποια όυσημένης έξέλιξη τών πραγμάτων, τότε εμφανίζεται μία απόκλιση από
τή ρυθμική σειρά, όπως φαίνεται στα παραδείγματα (α) και (β):

(α) **Οι Στρατιωνά** σπουγγίχανε τά όκέριά τους... **Τρία χωριά** έέρανε τίς
ραμλιές τους μέσ' στους σπύλους στο βράδυ στο Άγαρνού. **Τά**

25. Π. Πρεβεδάκης, *Παντέρμη Κρήτη*, ό.π., σ. 61.

26. Για τό χρόνο αφήγησις: βλ. H. Weirich, *Tempus, Besprochene und erzählte Welt*,
εκδ. Kohlhammer, Stuttgart-Berlin-Koeln-Mainz 1983. Γ. Φακίνου-Μαλαματάκη,
Άπρηγματικές τεχνικές στον Παπαδάμαντη, 1887-1910, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1987, σ.
37 κ.έ. J. Hawthorn, *Εκλειπόντων τό κείμενο. Μία έπίσημη στή θεωρία τής λογοτε-
χνίας*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτις, Ηράκλειο 1995.
Π. Πρεβεδάκης, *Παντέρμη Κρήτη*, ό.π., σ. 143.

27. Π. Πρεβεδάκης, *Παντέρμη Κρήτη*, ό.π., σ. 142-143.

κονοιάτα στα Χανά κάνανε ξερασιμούς του Όμέρη νά λυπηθεί τ'
άθια πλάσματα. **Έκείνος** είχε άφημένο τό άσκέρι του νά διάγγει τής
άρεσκείας του.

(β) **Τήν κονοιά** στο Άγιασιάτσι τήν είχανε κοπανίσει με τό κανόνι...
Στή Διοστή μαζώσανε μία θημωνιά φρύγανα και τ' άνάψανε... **Τούς**
άφους τούς κουβαλίσανε στη Σούα, **τούς** όεσανε καόενες στο λαμό.
Άπομένανε τά γυναικόπαιδα πούχανε ζωθεί μέσα στο φράγγι τής
Νύμφος. **Ήτοια** δέν είχανε στην προστασία τους τά κοντολάτα.²⁸

Αυτή ή έναλλαγή τών όρων μόνο σέ ξεχωριστές περιπτώσεις δημιουργεί,
μέ τόν άναλογο έπιτονισμό, άλλαγή τού ρυθμού που συμπυκνείται με τή ση-
μασιολογική φόρτιση τήν όποία ο συγγραφέας προσδίδει στις πρότασεις.²⁹

Πέραν, όμως, από τά παραπάνω για τόν ρυθμό που συνεχί τόν λόγο του
Πρεβεδάκη σέ φωνολογικό και μορφοσυλλαβικό επίπεδο, παρατηρείται ότι
ο λαϊκότερος λόγος του διακρίνεται ιδιαίτερα από τή θέση, τών τόνων τών
λέξεων στο σύνολο τής πρότασις. Αυτό μάς φέρει πλησιέστερα πρós τόν
ρυθμό που εμφανίζει ή ΐδια ή κρητική διάλεκτος με τόν χαρακτηριστικά
«τραγουδιστό» τόνο τής.

Όπως είναι γνωστό σέ κάθε γλώσσα υπάρχει ένας ρυθμός, μία άρμονία
πού εκπαιδεύεται από τό υπερπροτασιακό, τό κειμενικό σύνολο. Η κρητι-
κή διάλεκτος κατ' έφεσην «τραγουδιστή», παρουσιάζει ένα ρυθμό που φέ-
ρει μέσα του πολλές φορές ολόκληρους δεκαπεντασύλλαβους ή και ήμι-
στίχιά τους. Παραθέτω εδώ ένα δείγμα από καταγραφή ζωντανού λόγου,
μέρος ενός διαλόγου φιλονικίας μεταξύ ενός κτηνοτρόφου και ενός έλαιο-
καλλιερητή, που τυγχία κατέγραψα τό καλοκαίρι του 1995, όταν βρέ-
θηκα άκούσιος και άθέατος μάρτυρας «φραστικά θερμού έπεισοδίου».
Άναφέρω εδώ ένα χαρακτηριστικό μέρος του διαλόγου, εξ αίτιας του ειδι-
κού για τήν περίπτωση μας ενδιαφέροντος που παρουσιάζει, όπου όμιλεί ο
παθών έλαιοκαλλιερητής:

28. Π. Πρεβεδάκης, *Παντέρμη Κρήτη*, ό.π., σ. 142-143.

29. Για τήν προστασιακή σημασία βλ. C. Burekhardt, *Bedeutung und Satzgrammatik*,

- (1) Ἀπαντωπρούκια θές ἐδά, μορέ γιβεντισμένε! Ἀπού σέ μ' ἀφρίχανε
- (2) χρῆμα νάνι τού θεού, οἱ γι-αίγες σου μουδέ φύλλο ἀράκωτο! Νά σου παίξω θέλει μίαν ἀναμουτάλε,
- (3) νά πιάσουνε τ' ἀδόντια σου ἕνα μουζούριν τόπο. Ἄδικο νά
- (4) σου λά' εἰ, ἀπού συχάινονται κι οἱ μύγιες νά σου φθοῦνε.

Στό μικρό ἀπόσπασμα ἐπιστημαίνονται (ἐδῶ με ὑπερφαιμίστη) τρεῖς πλήρεις δεκαπεντασύλλαβοι (1), (3), (4) καί ἕνα ἀ' ἡμιστίχιο (2). Αὐτό εἶναι κάτι πολὺ συνηθισμένο στήν καθήμερή ἐκφορά τοῦ λόγου στήν κρητικὴ διάλεκτο. Σε παλιές, μάλιστα, περιπτώσεις ὁ ὁμιλητὴς καταλήγει νά παρεμβάλει στή ροή τοῦ λόγου μιά μηχανάδα ἢ ἑμμετρὴ παρομία κατάλληλη στή περίστασι. "Ὅταν ἀνεξήτησα νά ἐξετάσω καί νά προσδιορίσω αὐτὴ τὴ ρυθμικότητα ποὺ περιέχει ὁ λόγος τοῦ Πρεβελάκη, ἢ ὅποια μάλιστα ἐμφανίζεται ἐντόνως, τερτὸ στό Παντέμη Κρήτη, ἐκ τῶν πραγμάτων ἕκανα τὴ ἀναφορά μου στοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωντανῆς ἀκόμη κρητικῆς διαλέκτου καί ἀνέτρεξα στὸν παραπάνω διήγητο ἀπὸ τὸ «φραστικὰ θερμὸ ἐπεισόδιο». Παρατήρησα ὅτι ὁ Πρεβελάκης, κατ' ἐξοχίην στό Παντέμη Κρήτη, παραλαμβάνει αὐτὸ τὸ στοιχεῖο, ἀπὸ τὸν προφορικὸ λόγο τῆς κρητικῆς διαλέκτου. Παρά τὸ ὅτι τὸ ἐν λόγω ἔργο βρέθη κυριολογικῶς ἀπὸ παραδείγματα σχετικὰ πρὸς τὸ παραπάνω φαινόμενο, περιορίζομαι ἐδῶ νά παρουσιάσω, δεγματοληπτικὰ μόνον, τὰ ἀποτέλεσματα μιᾶς τέτοιας ἔρευνας. Ἔτσι σέ μιά ἐκταστὴ ἰκτιῶ σελίδων (67-74) ἐπιστημαίνονται ἐπτά (7) πλήρεις δεκαπεντασύλλαβοι, οἱ ἀκόλουθοι:

- στό χῶμα γὰ νά δύνουνε μικρότερο σήμαϊ (σ. 67)
- εἴ-τανε ἕνας λεβένταρος θανάτος σάν καπλιάνι (σ. 69)
- πούχαν μακρυάθε πάνω τους τὰ μάτια γυρισμένα (σ. 70)
- προκάταν καί σφαγιάζονταν μέ τὰ σπαθιά σ' ἀ χέρια (σ. 71)
- καί πλάγιασε μονόπαντα πάνω στους Μισρήλους (σ. 72)
- (καί τὰ οὐράλιά) σματα κατασκεπάσανε τὸ θρονισμὸ τῆς μάχης
- ἢ γῆς παρακουνήθηκε καί λαύρισεν ἀπάνω (σ. 72)

Πολὺ μεγάλυτερος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμιστιχίων στοῦ ἐξεταζόμενου ἀποσπασμα. Ἔτσι παρατηροῦνται εἰκοσιῶ (22) ἡμιστίγια ἀπὸ τὰ ὅποια τὰ ἐπτά (7) εἶναι ἀ' ἡμιστίγια (ὀκτασύλλαβοι), ὅπως:

- τὴν πρώτῃ τους ἀπολυσιά (σ. 70)
- ἢ γῆς παρακουνήθηκε (σ. 72)
- ψηφίσανε τὰ λόγια του (σ. 73)
- θρονίσκανε μιά μπαταριά (σ. 73)
- φωνάζανε στους χριστιανούς (σ. 73)

καί τὰ δεκατέσσερα (14) β' ἡμιστίγια (ἐκτασύλλαβοι), ὅπως φάνεται παρακάτω:

- Ἐτάφτη τῆς δομῶδας (σ. 67)
- τὸ τρίπυρο φαρμάκι (σ. 67)
- τῆς εἶχανε ἔγχαρμένο (σ. 67)
- σφῆντα πέντε ὀκάδες (σ. 67)
- ἀνώγι καί κατόγι (σ. 69)
- ἄδικα ὀά χαθῆτε (σ. 70)
- καί βάσταε τὴν πνοή τῆς (σ. 70)
- σμίξανε μπρός στήν πόρτα (σ. 70)
- ἔβραζε σ' ἀ λεβέτι (σ. 71)
- κι ἔκαμιν τὸ σταυρόν του (σ. 72)
- σ' ἀ λυσσασιμένοι λύκοι (σ. 73)
- σφρανταριά κλεισμένοι (σ. 73)
- καϊμένο μοναστήρι (σ. 74)
- τὸν κλισοπαθισμένο (σ. 74)
- μπροστά σ' ἀ Μεσοκούμια (σ. 74)

Ἐπειδὴ τὸ δεῖγμα εἶναι περιρισμένο σέ ἔκταστὴ ἐπισημείωσις γὰ κάποια τεχνικὰ συμπεράσματα μόνον μετὰ τὴν ἀκολούθησιν τῆς παραπάνω ἔρευνας. Μιά πρώτῃ, ὡστόσο, παρατήρησις εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Ὅλα τὰ ἀ' ἡμιστίγια (ὀκτασύλλαβοι) βρίσκονται μπροστά ἀπὸ μικρὴ παύση (κόμμα), καί ὅλα τὰ β' ἡμιστίγια, πλὴν ἑνός, βρίσκονται πρὶν ἀπὸ μεγάλη παύση (τελεία).

Ἐκεῖς, ὅμως, ἀπὸ τὴν ὑπαρξή ἑμμετροῦ λόγου μέσα στοῦ πέζο κείμενο, ὁ ὁποῖος τοῦ προσδοεῖ ρυθμὸ, παρατηρεῖται ὅτι ἡ θέση τοῦ τόνου τῶν ὄσων τελευταίων λέξεων, πρὶν ἀπὸ παύση, συνδυασμένη με τὸν ἀριθμὸ των ἄτοκων σύλλαβων τοῦ μεσοσπαιὸν μεταξὺ τῶν τονισμένων, προσδοοῦν στή φράσι ἢ στήν πρότασι, ἕνα ρυθμὸ, ὁ ὁποῖος συνεχεῖ καί τὸ ὑπερπαραστατικό σύνολο.

νεοελληνικής λογοτεχνίας, έφ' όσον οι μέγροι τότε υπάργμισες έργασίες του Τ. Λιγνάδη για τό «Άξον έστά» του Ο. Έλύτη³⁰, καθώς και ή παλαιότερή του Ήλ. Βουτιερή³¹ για τούς «Πεζούς Ρυθμούς» του Ζ. Παπαντωνίου μόνο σέ γενικές παρατηρήσεις και άόριστους χαρακτηρισμούς περιφίρονται, ό- χίμασα στην προκειμένη περίπτωση τον τρόπο εργασίας που έχει εφαρμοστεί σέ κείμενα της κλασικής άρχαίας έλληνικής και της βυζαντινής λογοτε- χνίας, όπου οι μελέτες είναι πάντοτες, από τις παλαιότερες των Mayer³² και Norden³³ μέχρι την τελευταία του W. Hoerandner³⁴.

Γιά τή δειγματική έρευνα χρησιμοποιήθηκε απόσπασμα κειμένου έκτασε- ως 1.000 λέξεων από τό Παντέρμη Κρήτη (σελ. 10-15), όπου σημειώνεται ή θέση του τόνου στις δύο τελευταίες λέξεις Ο (= όξύτονη), Π (= παραξύτο- νη), Πρ (= παραφοξύτονη), καθώς και οι άτονες συλλαβές που μεσολαβούν. (Ός άτονες συλλαβές υπολογίστηκαν άφθρα, μονοσύλλαβα, προθεσεις.) Υπολογίζονται δύο παύσεις, Μικρή παύση, όταν ακολουθεί κόμμα και Με- γάλη παύση, όταν ακολουθεί τελεία, έρωτηματικό, θαυμαστικό κ.λπ.

Έτσι εμφανίζεται τό ακόλουθο σχήμα:

30. Τ. Λιγνάδης, Τό "Άξον έστά" του Έλύτη, Εμπειρική σχολαστική, ανάτυπο, Άθήνα (5η έκδ.) 1980, όπου ό συγγραφέας κάνει γενικές μόνο παρατηρήσεις στα «Αναγνώσματα» του έργου και αναφέρεται στην επόραση του Σολωμού στο έργο του Έλύτη. Στην Πρεβελιάκη πρέπει να αναζητήσουμε για τή γενικότερη άποψη του λαϊκού τόνου λόγω του πρότυπου περισ- σότερο στην κρητική διάλεκτο, αλλά να ληφθεί υπόψη και τό γεγονός ότι ό Πρεβελιάκης έχει, επίσης, ως πρότυπο του τόν Σολωμού και τον Μακαριόνη. (Όπως λέει στη συνδιά- τηση με τον Peter Mackridge (Σ. Π. Πρεβελιάκη, Δελφές Ηορτίας, ό.π., σ. 27). «Άπό τή νέα έλληνική λογοτεχνία πρέπει εκείνος που με βοήθησαν να αναγνωρίσω την ταυτότητα μου και να διαμερισώ τό γλωσσικό μου άργασι. Ανακαλύψα στα 1935 τό Μακαριόνη και έπωφεληθήρα γλωσσικά στο Χρονικό μου, όταν έλάτιστα ήξεραν την ύπαρξή του». Και στον πρόλογο του θεατρικού του έργου Τό Πρώτο γράφει χαρακτηριστικά: «Όρα στον καρπό της Κατοχής, έπιασαν στα χέρια τους τό Σόλωμο ή τό Μακαριόνη με τή λα- χήρα να θύων λατρεμένα τό συναιθήματα που γεννούνε μέσα τους ή παραμένη όρα, εκείνη θά καταλάβουν πως στην ψυχή του συγγραφέα έπλησαν τό κρητισμένο έρώματα της παλαιάς του ζωής.» (Π. Πρεβελιάκη, Τό Πρώτο, έκδ. Παλιός, Άθήνα 1963, σ. 19).

31. Ηλ. Βουτιερής, Ό ρυθμικός λόγος στη νεοελληνική λογοτεχνία, Ξεκδόσεις Διεθνούς Έκπαιδευτικής, Άθήνα 1971.

32. W. Meyer, Der accentuirte Satzschluss in der griechischen Prosa vom IV. bis XVI. Jahrhundert nachgewiesen von..., Wilhelm Crist gewidmet zum 2. August 1891. Goettingen 1891.

33. E. Norden, Die antike Kunstprosa, Leipzig 1915.

34. W. Hoerandner, Der Prosarhythmus in der rhetorischen Literatur der Byzantiner, Verlag de Oesterreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1961.

2 - ΟΟ	/, ---, ---	Χριστιανός βασιλιάς
2 - ΠΟ	/, ---, ---	μεγάλος σκοπός
2 - ΠρΟ	/, ---, ---	έμετε γεία
2 - ΟΠ	/, ---, ---	άλλοτινά μεγαλειά
2 - ΠΠ	/, ---, ---	πήγες να φύγει
2 - ΠρΠ	/, ---, ---	συνεφέρανε πρώτοι
2 - ΟΠρ	/, ---, ---	κατά τά χαράματα
2 - ΠΠρ	/, ---, ---	σηκωμένα στο κούτελο
2 - ΠρΠ	/, ---, ---	τά πόδια του πρέχανε

Σύμφωνα προς τά παραπάνω, εμφανίζονται τά ακόλουθα άποτελέσματα:

α) Υπάρχει μια υπεραρχή 39,5% στην παρουσία των τριών ενδιάμεσων συλλαβών και μέ συσσώρευση στον συνδυασμό ΟΠ, όπως στο παρα- δέγμα: τά κεράλια του νησιού στα Κουτσουλάκια.

β) Ακολουθεί ένα ποσοστό 24,16% μέ χρήση τεσσάρων ενδιάμεσων άτονων συλλαβών μέ συσσώρευση στον συνδυασμό ΠΟ, όπως στο πα- ράδειγμα: τά μαντάτα που φτάνουν ελωθε συγκαταχχά.

γ) Τρίτη κατά σειρά και μέ ποσοστό 15,4% έρχεται ή χρήση δύο ενδιά- μεσων άτονων συλλαβών και συσσώρευση στον συνδυασμό ΟΠ, όπως στο παράδειγμα: τό κάνανε ψιλό σαν τό ρυζί.

δ) Ακολουθεί ένα ποσοστό 13,42% μέ χρήση πέντε ενδιάμεσων άτονων συλλαβών και στο σχήμα ΠΠ, όπως: σα ύψη λαμπροστολισμένη.

ε) Σπανιότερη είναι ή χρήση των έξι και τής μιας ενδιάμεσες συλλαβής.

Η παραπάνω έρευνα, συτηγμένη σ' ένα μικρό δείγμα κειμένου από τό όλο έργο του Πρεβελιάκη, μάς προσφέρει μια πρώτη εικόνα σχετικά μέ τή λειτουργία του τόνου στο κειμενικό σύνολο.

Συνοψίζοντας καταλήγει κανείς, όσον άφορά γενικότερα στη μελέτη του ρυθ- μού του λόγου στο έργο του Πρεβελιάκη, στο συμπέρασμα ότι ή ποιητική των τόνων και ή θέση τους μέσα στη λέξη, είναι συνδυασμένη προς τό περιεχόμενο (τά όρώμενα), προς τή επιλογή τής μέ κατάλληλη σημασιολογική άπόχρωση λέξης, ώστε συνταγμα, ρυθμός του λόγου, και μορφολογία τής λέξης να λει- τουργούν άρμονικά. Κατά τήν παραπάνω έρευνα περιορίστηκα, στα δύο έργα Τό Χρονικό μιας Πολιτείας και τό Παντέρμη Κρήτη επειδή μ' αυτά, περισσότερο- ρο από όσα στα υπόλοιπα έργα του, ό Πρεβελιάκης προσπάθησε να προσφέρει ένα λόγο που περιέχει στοιχεία έγγρατα προς τήν κρητική διάλεκτο.